

Haçlıların İzinde İki Gezgin Poujoulat ve Michaud”

Kitabın Adı : “Correspondance d’Orient 1830-1831” (Doğu Mektupları) (Cilt 1)

Yazarları : Jean Joseph François Poujoulat- Joseph François Michaud

Yayınevi : Ducollet, Libraire-Editeur, Paris

Kitabın basım tarihi: 1833

Yıl 1830...

Osmanlı Devletine karşı ayaklanan Yunanlılar daha yeni bir devlet kurmuştur. Ancak Anadolu’da pek çok yerde Rumlar Osmanlı ülkesinde Türklerle birlikte yaşamaya devam etmektedirler. Çünkü Rumlara göre hayallerindeki Bizans sadece Yunanistan ile sınırlı değil, Anadolu’da da Bizans Devleti kurulması gerekir şeklinde bir düşünce vardır. Bugün bile Rumların aynı düşünce içinde olduğunu herhangi bir Rum-Ortodoks Yunan kilisesine giderseniz görürsünüz. Kilise kapısında sizi sarı renkli bir zemin üzerinde çift başlı kartal bulunan Bizans bayrağı karşılar. Neyse... Daha önceleri Türklerle daha sıkı ilişkileri olan Rumların 1821 Yunan İsyanının başlangıcından bu yana Türklerle ilişkileri oldukça gergindir. Bu atmosferi İzmir kenti içindeki gözlemlerinde Poujoulat-Michaud ikilisi şöyle yazarlar: “Çok farklı unsurlardan oluşan, birbirlerine zıt tutkuların peşinde koşan bu halkı gerçi henüz yakından tanıyacak kadar inceleyebilmiş değilim: ama ilk bakışta tarafların birbirinden nefret etmesi için binlerce neden içeren farklı inançlara sahip olduklarını, birlikte yaşamak için de hiçbir ortak nedene sahip olmadıklarını söyleyebilirim. Burada Türk’ü, Yahudi’si, Rum’u, Ermeni’si ve Frenk’i bir arada: asla yurttaş, hatta bu ülkenin evlatları haline getirilememiş böyle bir halkla, herhangi bir ortak sorun karşısında bizim kamuoyu dediğimiz ortak bir görüş nasıl oluşturulabilir? Kafalarında vatan sevgisi diye bir şey asla yer etmemişse, böyle bir duygu nasıl yaratılabilir? Hasılı gözlerimin önündeki şey bir halk değil, şuradan buradan toplanmış bir kervan. Herkes günü gününe yaşıyor, herkesin derdi başka, onları birleştiren, ortak hareket etmelerini sağlayacak bir rehberleri yok: onları birbirine bağlayacak bir bağ yok. Tüm gördüğümüz emreden bir paşa ve onun emrine şöyle ya da böyle uyan insanlar. Vergi toplayanlar ve vergi verenler. Bu kendine özgü toplumda, korku tek araç ve gece gündüz nöbette olan bir askeri birlikle ayakta duruyor. Toplum ancak elindeki kılıcı kınına hiç sokmayan bir polis gücü sayesinde yönetilebiliyor.” diyerek günümüzün siyasi atmosferine dair bir uyarı bulabilirsiniz. Günümüzde bilen bilmeyen herkesin birden bire özgürlükçü kesilip herkese Ana dilde eğitim hakkı tanınmalıdır şeklindeki isteklerinin sonunun nereye varacağını en güzel kanıtı Osmanlı Devleti’nin son yüzyılındaki bu tespittir. Duygudaşlık, gönüldaşlık, fikirdaşlık kalmamış toplumlar birbirinden süratle çözülür ve birbirine düşman toplumlar haline gelir. Bunlar da ortak bir dil etrafında sağlanabilir. Herkesin farklı dili konuştuğu, birbirini anlamadığı toplumlar aynı acı etrafında kenetlenemez, aynı sevinci birlikte paylaşamaz. 1830 yılının İzmir’inde yaşayan Türk, Rum, Ermeni, Yahudi ve Frenklerin durumu aslında aynı yıllarda Kuşadası’nda yaşayan Türk, Rum, Ermeni, Yahudi ve Frenk’inden farklı değildir.

Tarihi bir masal olmaktan ziyade ibret alınacak olaylar zinciri olarak ele alırsanız geleceğe yönelik öngörülerinizi daha isabetli yaparsınız. Bu yerel ölçekteki Kuşadası için de geçerlidir. 1830'ların Kuşadası'nda Türkler Kaleiçi'nde, Rumlar şimdiki Kaymakam Sokağının bulunduğu Grand Bazar ve Saat Kulesinin üst kısmında, Yahudiler Mezarlığa yakın eski Kooperatif binasının üstündeki sokakta yaşarlarmış. Kuşadası'nda yaşayan her cemaatin ayrıca tarlaları, bağı bahçesi yan yanaymış. Ne zamanki Yunan Ayaklanması başlamış ve Mora'daki Türkler Yunanistan'dan kovulmuş, Kuşadası'nda da benzer sıkıntılar baş göstermiş. İki ayrı milleti Osmanlılık bağının birleştiremeyeceği görülmüş, Rumlar ve Türkler arasında kavgalar, çatışmalar baş göstermiş. Hatta Ege Adaları'ndan Anadolu'ya geçen Rum eşkiya yol kesmelere, köy basmalara varan eylemler yapmış. Bu atmosferi Poujoulat ve Michaud ikilisinin satır aralarında net olarak görebilirsiniz.

Jean Joseph François Poujoulat ve Joseph François Michaud ikilisi Fransa'nı önemli seyyahları arasında yer alır. Gezileri sırasında karşılaştıkları her hususu ayrıntısı ile bizlere aktarırlar. **Joseph François Michaud** 1767-1839 yıllar arasında yaşamış Fransız tarihçi ve yayıncıdır. Fransız Devrimine karşı kral tarafında yer almıştır. Devrimden hemen sonra 1796 yılında devrimcilere karşı kralcılarını desteklemek maksadıyla La Quotidienne dergisini çıkartmış ve tutuklanmıştır. Askeri Konsey tarafından yargılamada idama mahkûm edilmiştir. Ancak iki yıl sonra devrim yanlısı yayınlar yapacağını söyleyince cezası affedilmiştir. Cezaevinden çıkınca yine kralcı yayınlarına devam etmiştir. Yine kısa bir süre hapis yatmış, yine aflu çıkınca sadece kitap editörlüğü işini yürütmüştür. Bu dönemde Haçlı Seferleri ile ilgilenmeye başlamış ve 1811 yılında "Haçlı Seferleri Tarihi" adlı kapsamlı kitap serisinin ilk kitabını yayınlamıştır. Bir süre daha benzer faaliyetler yaptıktan sonra "Haçlı Seferleri Tarihi" diğer bölümlerini hazırlamak maksadıyla 1830 yılında kendisi Suriye ve Mısır'a gitmiş, yayınevindeki yardımcısı Jean Joseph François Poujoulat'ı ise Avrupa ülkelerine ve Türkiye'ye göndermiştir. Her iki seyyah hem bölgelerinde Haçlı Seferlerinin izini sürmüş, hem de birbirleri ile devamlı yazışarak seyahat notlarını birbirlerine aktarmışlardır. Yaptıkları bu yazışmalar toplam altı ciltlik "Doğu Mektupları" adlı eşsiz eseri oluşturmuştur. Haçlı Seferleri konusundaki araştırmaları ise Michaud'un ölümünden sonra arkadaşı Poujoulat tarafından 1840 yılında 9 ciltlik bir kitap serisi olarak yayınlanmıştır. Bizim bölgemize gelen Michaud'un arkadaşı ve "Haçlı Seferleri Tarihi" adlı kapsamlı kitap serisinin yardımcı editörü Jean Joseph François Poujoulat da 1808-1880 yılları arasında yaşamış Fransız tarihçi ve gazetecidir. Poujoulat'da editörü olan Michaud ile aynı zamanda seyahate başlamış ancak seyahat rotası Avrupa üzerinden Türkiye olmuştur. Seyahat notlarını "Doğu Mektupları" adı altında 1832 yılından itibaren yayınlamaya başlamıştır. Poujoulat da ateşli bir kralcıdır. Michaud'dan farklı olarak "Kudüs Tarihi", "Aziz Augustin Tarihi" gibi bir çok önemli tarih kitabını yazmıştır. Poujoulat Yunanistan üzerinden İzmir'e gelmiş ve İzmir'i siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel dokusuyla mektuplarında kapsamlı olarak okurlarına anlatmıştır. Günümüzde bile İzmir'i böylesine tanıtan bir eser hali hazırda yazılmamıştır. Jean Joseph François Poujoulat'ın Kuşadası anlatımlarını konunun bütünlüğü bozulmaması için İzmir'den yola çıkışından itibaren seyahatini anlattığı bir mektubunun tamamını sizlere aktararak sunacağız.

MEKTUP 13

“İzmir”den Efes Harabeleri, Echelle-Neuve (Kuşadası) Yoluyla Eski Neapolis

30 Haziran 1830

Azizim Michaud,

İzmir’den Efes ve Neapolis’e (Kuşadası eski Fransız Tatil Köyünün bulunduğu yerdeki antik kent) kadar yolda neler gördüğümü size anlatmak istiyorum. Ancak harabelerle, geçmiş dönemin tarihiyle ilgilenmeyeceğiz. Gözlerinizin önüne yeni görüntüler koymak, yolumuz üzerindeki köylerden, insanlardan, bu insanların düşünce ve davranışlarını biçimlendiren hususlardan, gördüklerimden söz etmek istiyorum. 26 Haziran günbatımında iki saat kadar önce, yanımda Fransız konsolosluğundan bir çevirmen, bir yeniçeri ve bir rehberle birlikte yola çıktım. İzmir Kadısı tarafından düzenlenerek bana verilmiş bir teskere ya da pasaport yerine geçecek bir belge de cebimdeydi. Ama yolda hiç kimse bize kimlik veya pasaport sormadı. Herhalde yanımda yeniçerinin varlığı pasaporttan daha etkili olmuş olmalıydı. Kenti solumuza alıp Pagos Dağı’nı aştık ve çok büyük taşlarla döşeli eskiden askerlerin kullandığı bir yola girdik. İki saatlik bir yürüyüşün sonunda sağımızda Seydiköy (Gaziemir) yani aşk ve sevgi köyü belirdi.¹ Çevresinde epey küçük köycükler vardı, görüntüsü çok şirindi. Dehşetengiz bir afet İzmir’i bir cenazeler kenti haline getirdiği dönemde ünlü seyyah Chandler bu köyde kalmıştı.² Büyük zeytin ağaçlarının ve yol kenarındaki çökmekte olan duvarların arasından ilerleyerek taşlık ve bozuk bir yola girdik. Güneş, Tibullus’un³ dizelerine konu olan Galesia Dağı’nın⁴ zirvesinden yayılan son ışıkları bize yatmaya hazırlandığını bildiriyordu. Dağı kaplayan çam ağaçlarının ve çalılıkların koyu gölgeleri sanki son demlerini yaşayan günle savaşır gibiydiler. Bu dağların arasında eskiden Galesia diye bir şehir vardı. Bir sarnıcın yanında çamaşır yıkayan kadınlar ile atlarını sulayan Müslümanlar gördük. Biz yanlarına yaklaştığımızda kadınlar yüzlerini kapattılar. Bir Müslüman tahta bir kap içerisinde bize su ikram etti. Türkiye’de nereye giderseniz gidin bu iyilikle her yerde karşılaşılır. Yol üzerinde yolcular için belirli mesafelerde kuyular ve çeşmeler vardır. Yakıcı bir güneşin hüküm sürdüğü bu ülkede, çeşmelerin billur gibi suları eşi bulunmaz birer nimettir. Ilgın ve Hayıt ağaçlarının yoğun olarak bulunduğu bir dere yatağında ilerlerken gece oldu. Mola vermeyi düşündüğümüz Develiköy’E daha üç saatlik bir yolumuz vardı. Önümüzde birbiri ile kesişen patikalar uzanıyordu. Bir ara kılavuzumuz kestirmeden bir yol buldum diye bizi yanlış bir yola soktu. Atlarımız yarı beline kadar bataklığa gömüldü ve yolumuzu kaybettik. Daha sonra uzakta gördüğümüz ışıkları kılavuz olarak aldık ve doğru yolu bulduk. Yolcuların dostu olan “per amica silentia lunae” yani sessiz ay ışığının aydınlattığı sessiz yolda ilerliyorduk.

¹ Seydi Arapçada “Efendiye yakışır anlamında bir kelimedir. Ancak Poujoulat’a, Seydi’nin aşk ve sevgi anlamına geldiğini söylemişler O’da öyle yazmış. Tercümanlar büyük olasılıkla Seydiköy yerine Sevgiköy demişler ise seyyah bu şekilde algılamıştır.

² İngiliz gezgin Richard Chandler 1764 yılında bölgemize geldiğinde çok büyük bir veba salgını hüküm sürmekte idi. Bu salgınlarda bölgemizde binlerce kişinin öldüğüne dair gözlemler vardır.

³ Albius Tibillus, MÖ 54 ile MS 19 yılları arasında yaşamış Romalı şair.

⁴ Galesia Dağı- İzmir-Torbalı’nın batısında yer alan şimdiki adıyla Alaman Dağı’nın antik dönemdeki adıdır. Ancak Gaziemir’den bu dağın görünmesi neredeyse imkânsızdır. Gezgin burada yazısına şairane bir tat katmak istemiş olabilir.

Etraf tamamen sessizdi. Atalarımızın nal seslerinden, ara sıra baykuşların inleyen çığlıklarından, ağustos böceklerinin vızıldamalarından ve muhafızlarımızın tekdüze şarkılarından başka bir şey duyulmuyordu. Develiköy'e ulaştığımızda saat on biri gösteriyordu. Üç dereyi geçerek buraya ulaşabilmiştik. Son geçtiğimiz derenin adı Torbalı Deresi idi. Develiköy toplam bir düzine evden oluşan, kervanların gelip geçişlerinde acil ihtiyaçları için konakladıkları küçük bir yer. Köy kahvesini güleç yüzlü, tombul bir Rum işletiyor. Çıplak dört duvar arasında eski püskü örtülerle kaplı sedirler, şerbet hazırlanan geniş bir ocak; işte bizim misafir olduğumuz mekân böyle bir yerdi. Türkiye'de kahvehanelerin, özellikle deve kervanlarından başka bir şeyin uğramadığı hanlardaki kahvehanelerin nasıl bir yer olduğunu tahmin edersiniz. Bu hanlardan başka konaklayabileceğiniz başka bir yer yoktur. At ve katırlarımız kaldığımız barakanın kapısına bağlanmış, kadın-erkek herkes taşıdıkları eşyaların yanına öbek öbek oturmuş, kimisi yatıyordu. Kadınlar, karanlıkta bile yüzlerini tamamen kaplayan beyaz peçeleriyle uyudular. Bu halleriyle karanlıkta yatan kefenlenmiş ölümlere benziyorlardı. Bizim Rum kahvecimiz bunların İzmir'den gelerek Scala-Nova'ya gitmekte olan Ermeni tüccarların kervanı olduğunu söyledi. Yoldaşları uyurken çubuğunu tüttüren tüccarlardan biri bana kervanı ile birlikte devam etmek ister misin diye sordu. "Sisam'dan gelen bir eşkıya çetesinin yolumuz üzerinde, birkaç aydan bu yana yoldan geçenleri soyarak, öldürdüğünü" belirtti. Devam ederek "Bizim de mallarımız var, ellerine düşmekten korkuyoruz. Ama bu imansız köpekler aramızda bir Frenk olması halinde belki bize saldıracak cesareti bulamazlar" dedi. Gün ağarırken beraberce yola çıkmayı kararlaştırdık. Kahvecinin esprileri ve güzel sözleri ile neşeli geçen hafif bir akşam yemeğinden sonra elbiselerimizle tozlu ve harap haldeki örtülere sarınıp uyuduk. Herkes derin bir uykuya dalmış iken, uyku düşmanı binlerce börtü böceğin saldırısı ile çok geçmeden uyandım. Çatıyı parlatan ay ışığının altında kaldığımız hanın etrafında dolaştım. Davarla sağa sola dağılmışlar, birkaç leylek başlarını kanatlarının arasına sokmuş, Develiköy'ün tepeleri arasında uyuyorlardı. Bu güzel gecede, çok uzaklardan gelen kırlara özgü kaval sesine sürülerin çan sesleri karışıyor, sanki melankolik ezgiler havada uçuşuyordu. Tan ağarmasından epey önce gecenin saat ikisinde uyandım ve herkesi uyandırdım. Saat üçte yola koyulduk. Develiköy'den yola çıktıktan yarım saat sonra adını bilmediğimiz bir dereyi geçtik. Gün ağarmaya başlamıştı, ancak baykuş sesleri hala duyuluyordu. Sesler gün ağardıkça azaldı ve kesildi. Yağan çiyden dolayı elbiselerimiz sırlı sıklam olmuştu. Yol üzerinde köknar dallarından yapılma bir baraka kahvehanede mola verdik ve civarda otlayan keçilerden sağılan sütle ayaküstü sabah kahvaltımızı yaptık. Kahvehanede Sisamlı eşkıyaya karşı kervanları korumakla görevlendirilmiş iyi silahlandırılmış dört Türk askeri ile karşılaştık. Saat dokuzda bu Müslüman jandarmalar refakatinde tekrar yola koyulduk. Neredeyse patikayı kaplayacak kadar kalınlaşmış hayıt (=agnus-castus) ağaçcıkları arasından ilerledik. Atlarımız hala çiyden ıslanmış çalılara sürtüyor, hayıtların dallarında üzerimize su damlacıkları bulaşıyordu. Kısaca bir gün içerisinde iki kez sabah yağmuruna yakalanmış gibi ıslanmıştık. Daha sonra, çobanpüskülleri, meşeler, kocayemişler ve köknar ağaçları ile kaplı derin vadilere girdik. Bir tarafımızda sarp kayalıklar, diğer tarafımızda derin uçurumlar vardı. Ermeni tüccarlar korku içindeydi. Müslüman korucularımız ise birkaç kuruş daha fazla alabilmek maksadıyla Ermeni tüccarların korkularını iyice körüklüyorlardı.

Korucular, daha birkaç gün önce buralardaki geçitlerin birinde boğazları kesilerek öldürülmüş üç ceset bulduklarını söyleyerek tehlikeyi abartıyorlardı. Bizim kavasımız olan yeniçeri dostumuzun yüzü bu anlatılanlardan dolayı solup, ciddileşmişti. Bana bozuk bir İtalyanca ile: *che pavore signor* diyerek elimizin tetikte olmasını tembihliyordu. Bizler sanki çarpışma olacakmış gibi tedbirlerimizi artırmıştık. Çok şükür ki, başımıza bir şey gelmeden bu tehlikeli geçitten çıktık. Korucularımız da bahşişlerini aldıktan sonra kendi kulübelerine tekrar geri döndüler. Efes dolaylarında eşkıya görülmesi bugünün işi değil. Sisamlı eşkıyalar birkaç yüzyıldır bu dağları mesken tutmuşlar. Zaten eski gezginler de bu bölgeden söz ederlerken tehlikeli bir bölge olduğu belirtmişlerdir. Öğlene doğru Efes'e hakim tepeler ve Caystros Ovası⁵ karşımıza çıktı. Dağlık bölgeden ovalık bölgeye çıktıktan sonra sola döndük. Bataklık bir bölgeyi geçen bir yola girdik ve buradan kuzey-güney istikametinde ilerledik. Bu yol Üzerinde gitmekte olduğumuz yol civardaki tarihi eserlere ait kesilmiş taşlar, sütun parçaları, sütun kaideleri ve çeşitli frizlerle döşenmişti. Efes'ten çok uzakta olmamalıydık. Nitekim kendimi bir anda harabeler arasında buldum. İyonya'nın eski başkentinde artık izi bile kalmamış Diana Tapınağı'nın belki en son kalıntılarının üzerinde atımın ilerlediğine inanamıyordum. Özgürce inceleme yapabilmek için burada Ermeni tüccarların kervanından ayrıldım. Onlar Ecehelle-Neuve (=Kuşadası) istikametine devam ettiler. Tercümanımız, yeniçeri kavasımız ve rehberimizle birlikte ben Kaystros'un (=Küçük Menderes)kuzeyindeki Silénésiens(=Gebekise ve Barutçu Gölleri)istikametine saptım. Mösyö Choiseul,⁶ bu gölleri halk arasında Aziz Paulus Hücresi olarak bilinen tepenin eteklerinde, nehrin diğer kıyısına yanlışlıkla yerleştirmiştir. Denize yakın ve denizle bağlantılı olan bu göller saz ve kamışlarla kaplı olup tam bir kuş cenneti görünümündedir. Sürüler halinde uçan kuşlar suların üzerinde asılı birer beyaz buluta benzer. Uçan kuşların bu görüntüleri bana Géorgiques'deki⁷ dizeleri hatırlattı, O'nun bu gölleri neden Asya Gölleri olarak tanımladığını daha iyi anladım:

*Jam varias pelagi volucres, et quae Asia circum,
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri;
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currerein undas,
Et studio incassum videas gestare lavandi.*

*Görün değişik deniz kuşlarını, Kaystros kıyılarında,
Asya Göllerinin tatlı sularında avlananları,
Çiy taneleriyle adeta yarışrlar,
Bazen sulara dalarlar,
Bazen dalgaların üzerinde salınırlar,
Daha fazla serinlemek için boşuna uğraşırlar.*

⁵ Küçük Menderes Nehrinin geçtiği İzmir'in Torbalı ilçesi ile Selçuk ilçesi arasındaki ova.

⁶ Comte d'Choiseul-Gouffier: 1752-1817 yılları arasında yaşamış, Fransa'nın İstanbul büyükelçisini yapmış diplomattır.

⁷ MÖ 70-19 yılları arasında yaşamış Romalı şair Publius Vergilius Maro'nun Georgicalar adlı şiir kitabı.

Kuğu'nun bir diğer adı da Caystros kuşudur. Ancak bu kıyıları artık terk etmiştir.

“Caystros,

Carmma cygnorum labentibus audit in undis.”

Kısaca şairin “Kuğuları dinler Cayster çağlayarak akarken” dediği gibi artık O'nunla birlikte tekrar edemiyoruz.

Efes'i geçtikten bir saat sonra doğu yönünde ilerlemeye başladık. Nehri üçgen biçimli, halatla çekilen büyük bir salla geçtik. Nehir kenarındaki bir kulübede yaşayan ve yirmi yıldan beri bu işi yapmakta olan aksakallı Müslüman ile oğlunun tek geçim kaynağı bu salmış. Ölünceye kadar da bu Salı ile nehirden geçirme işini yapacağını söylüyormuş. Bir kıyıdan diğer kıyıya insan taşımaktan başka bir işi yok. Caystros'un dalgalarını izleyerek bir kıyıdan diğerine geçen insanlar gibi , kendisi de bir gün bu dünyadan diğer dünyaya geçecek, nehir kenarında yükselen mezarı da herhalde yolculara nehrin geçildiği yeri gösterecektir. Bir tarafımızda nehir diğer tarafımızda Corissus⁸ Tepesi dar yollardan batı yönünde ilerlemeye devam ettik. Artık bulunduğumuz yerden Caystros'un denize döküldüğü yer ile Efes'in kalıntılarını görebiliyorduk. Güneye doğru dönünce önümüze kara çadırlarla dolu bir bataklık çıktı. Bu kara çadırlar, balıkçılıkla ve sürülerinin sütüyle geçinen bir Türkmen aşiretine ait olmalıydı. Çıplak çocuklar, güneşten yanığı tenli kadınlar ve erkekler görünüyordu; kimileri çadırlarında oturuyor, kimileri çadırların dışında bulunan keçilerin ve ineklerin arasında, kimileri de sazlara asılı balık ağlarının arasında geziniyordu. Bu barbar aşiret, bu kara çadırlar, deniz kıyısındaki bu hayvan sürüleri benim için o kadar yeni ve farklı, o kadar hayranlık uyandırıcıydı ki gözlerimi onlardan alamıyordum. İnanılmaz bir şekilde aşiretten kimse dönüp bize bakmadı. Sanki bir yabancıdan, Avrupalı tarzda giyinmiş bir adamdan yanlarındaki bir keçiden etkilendikleri kadar etkilenmemişlerdi. Neapolis (=Kuşadası), Caystros'un denize döküldüğü noktadan yaklaşık olarak üç saat mesafedeydi. Tepelerin ardında olan Echelle-Neuve (=Kuşadası)'ye giden yol dağlık ve taşlık bir patikadan ibaret. Günümüzde hala ilk adı ile isimlendirdiğimiz Miletlilere ait bu antik dönem yerleşim yeri artık bir saatlik mesafeden seçilebilir bir hale geldi. Deniz kıyısında bir dağ yamacına yaslanmış olan Echelle-Neuve bizim ülkemizin güneyindeki kasabalardaki evleri anımsatan güzel evleri, üzüm bağları ve meyve bahçeleriyle ilk bakışta önemli bir kent olduğunu bize hissettiriyor. Echelle-Neuve yakınlarındaki bir vadide Neapolis'ten Efes'e su taşıyan su kemeri ve büyük bir surdan geriye neredeyse hiçbir şey kalmadığından bahsetmeye değer bir şey değil. Zaten bu kalıntıları biz bile çok zor fark ettik. Eski gezginler antik Phygela kentinin burada olduğunu söylemektedirler. Truva savaşı dönüşü Agamemnon tarafından bu kentte bir Diana tapınağı inşa edilmemiş olsaydı, herhalde tarih bu küçük kentin varlığından bile haberdar olmayacaktı. Nihayetinde Neapolis'teki konsolosluk görevlisinin evine ulaşıyoruz. Yanımda İzmir konsolosu Mösyö Dupré tarafından yazılmış tavsiye mektubu var. Buradaki görevli ajanımızın bana ülke hakkında yararlı bilgiler vereceğini umuyorum.

⁸ Bülbül Dağı'nın antik dönemlerdeki adı. Corissos.

Echelle-Neuve ajanımız, altmış yaşlarında, Mısır seferi sırasında Napolyon'un emrinde görev yapmış bir İtalyan. Nil kıyılarında Fransa için savaştıktan sonra, İyonya'nın bu köşesinde Fransa'yı temsil etmekle onurlandırıldı. Buradaki ajanımız geçenlerde İzmirli bir hanımla evlenmiş. Ancak kadın kendini Scala-Nova'da sürgündeymiş gibi hissediyor. Kadını konsolosluk görevlisinin eşi olma onuru bile tatmin etmiyor. Düğününde takılan yüklü miktardaki mücevher ve bir Madonna'nın takıları gibi takılar bile gözünde değil. Hiçbir şey O'na Meles⁹ çayının kenarındaki söğütlerin altındaki neşeli ortamı, Bornova'nın turuncu bahçelerini, kavak ve çınarlarını unutturamıyor. Rum kadınının asıl üzüntüsü ise her akşam süslenip püslenip adeta vazodaki bir çiçek gibi evinin yola bakan penceresinden İzmir'dekine benzer şekilde gelen geçene kendini gösterememek. İnsanların kendini beğenmesine fırsat sunamamak sevincini almış götürmüş. Buradaki görevlimizin antik dönem hakkında pek bir bilgisinin olmadığını benim sorularıma verdiği cevaplardan pek ala anlamıştım. Bu konularla ilgisi yoktu. O'na Neapolis, Efes, Caystre hakkında bir şeyler sordum, adam bunları hayatında ilk defa duyuyormuş gibi aval aval yüzüme baktı. O'da haklın geri kalan kısmı gibi sadece Scala Nova, Aia Solouk (=Selçuk) ve Menderes adlarını biliyordu. Daha sonra kavasım, çevirmenim ve konsolos görevlisi eşliğinde Echelle-Neuve'yi dolaşmaya başladım. Şehir bana oldukça hüzünlü geldi. Doğru dürüst hiçbir hareket ve ilham verici bir şey yoktu. Yakın zamana kadar ticari bir canlılığa sahip olan şehir, adeta insansızlaşmış ve bir ticari olarak bir çöle dönmüş durumda. Limanda kenara bağlanmış birkaç Sisam kayığı dışında hiçbir şey yok. Limanda küçük bir tepe üzerinde dört köşe bir kale var. Scala-Nova'daki tarihi kalıntılardan biri olan bu kale de çevresindeki liman gibi ıssız durumda. Bir zamanlar çok önemli bir yerleşim yeri olan bu şehirden geriye sadece verimli topraklar kalmış, bir de ünlü ve enfes olan şarabı. Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerden oluşan kent nüfusu 4000 civarındadır. Bu kenttin ticari etkinliğinin azalması ile birlikte burada yaşayan Yahudi ve Ermeni ailelerin çoğu kenti terk etmiş. Bizim konsolosluk görevlimiz bu kentte yaşayan tek Avrupalı. Dolaşmak için Neapolis tepelerini çıktığımda güney yönünde Mycale Dağı¹⁰'nın ikiz zirvelerini, Karyalıların ülkesi olan kıyıları ve Prieneli Bias'ın¹¹ anavatanını gördüm. Batı yönünde ise, aşağı yukarı yirmi beş millik dar bir geçitle Asya kıyılarından ayrılan dik yamaçlarıyla Sisam Adası bulunmaktadır. Bu adayı boydan boya çapraz olarak geçen Ampelos Dağları'nın bir yüzündeki koyu gölgelikler, bir yüzündeki aydınlık mavilikler olduğu gibi görünüyordu. Böylece Pythagoras'ın¹² yurdunu uzaktan selamlama olanağı buldum. Bu yolculuğumuz sırasında Sisamlıları daha yakından tanıyabilme şansının olacağını umuyorum. Neapolis yakınlarında yaptığımız gezintiyi gece sonlandırdık. Ertesi sabah yani ayın 28'inde güneş doğarken Efes'e gitmek için ev sahibimizle vedalaştık. Sahil kenarındaki yoldan ayrılarak dağ yollarına yöneldik. Atlarımız için çok tehlikeli sarp yerlerdeki patikalardan geçtik.

⁹ İzmir Körfezine dökülen büyük olasılıkla bugünkü Halkapınar Çayı'nın antik dönemdeki adı.

¹⁰ Mycale Dağı: Dilek Yarımadası içinde en yüksek zirvelerin bulunduğu bu günkü adıyla Samsun Dağları.

¹¹ MÖ 570 yılında doğmuş Prieneli filozof ve şairdir. Adaleti ve Priene'nin yasalarını bir araya getirmesi ile ün salmıştır. Antik dünyanın yedi büyük bilgisi arasında yer alır.

¹² Pythagoras ya da Pisagor: MÖ 570-495 yılları arasında yaşamış Sisamlı matematikçi, düşünür, filozoftur. Ünlü Pisagor Teoremi ile tanınır.

İki saatlik bir yolculuğun sonunda Türklerin Kervanlar Vadisi dediği bir vadiye geldik. Vadide ellerinde kocaman meşe sopalarıyla, neredeyse çıplak iki esmer delikanlının çobanlık ettiği inek sürülerinin otladığı bir yerdi burası. Bu vadide ulu bir çınarın gölgesinde akan bir pınarın başında öğle yemeğimizi yedik. Bizim bir şeyler yiyeceğimizi anlayan bu genç çobanlar hemen yanımıza geldiler ve o koca sopalarına yaslanarak beklemeye başladılar. İnsanı dehşete düşürecek kadar zayıftılar. Gözlerinin ferri kalmamış, neredeyse bir cesedin gözlerini andırıyordu. Güneşten iyice yanmış esmer derileri neredeyse kupkuru ve kemiklerine sarılmış bir haldeydi. Yarı açık ağızlarından görünen beyaz dişleri hala ırklarının vahşiliğinden izler taşıyordu. Kısacası iki delikanlı iki hayalet benziyordu. Scala-Nova'dan aldığımız kara ekmeği onlarla paylaştım. Aç köpekler gibi ekmeğe saldırıp, çabucak yediler. Ekmeği yer yemez gözlerinin ferleri parlamaya başladı. İşte ancak ölümler diyarında rastlanabilecek iki kederli gölgenin durumu dejenere olmuş bazı soylarda rastlayabileceğimiz türdendi. Bu iki çobanı ekmeğiyle baş başa bırakıp tekrar atlarımıza bindik ve çok geçmeden Caystre'nin (=Küçük Menderes) suladığı vadiye geldik. Kendimi Efes harabelerinin önünde bulduğumda saat 10'u gösteriyordu. Buradan yarım saat daha yürüyerek kervanların mola yeri olan Aia-Solouk'a (=Ayasuluk, Selçuk) ulaştık.

İnsan düşünmeden edemiyor. Bundan 184 yıl önce Kuşadası bölgesinin Rum ayaklanmaları ve eşkıyalığı ile boğuştuğu bir dönemde, yani tam 1830 yılında adamlar Fransa'dan binlerce kilometre ötedeki bir ülkeye neredeyse bir yıl önce yapılmış Haçlı Seferlerinin izini sürmeye kalkıyor. Buna rağmen eşeledikçe bir şeyler buluyorlar. Oysa bizler Türkleri bir millet yapan olayları bile tam olarak inceledik sayılmayız. Benim aklıma hemen Talkan ve Curcan Katliamları geldi nedense. Bırakın katliamların olduğu bölgelerin incelenmesini, katliamlar konusunda milletimize hiçbir bilgi verilmiyor; sanki böyle bir olay olmamış muamelesi yapılıyor. Okullardaki tarih derslerinde bile bu katliamlardan tek bir kelime bahsedilmiyor. Bilinmediği için mi, yoksa milletimizden bir şeyler mi gizlenmek isteniyor? İsterseniz geç kalmış sayılmazsınız. Günümüzde en azından internet ortamında bile birçok bilgiye ulaşılabilir. Günümüzdeki IŞİD teröristlerinin yaptığı katliamın bir benzeri yüzlerce yıl önce Türklere yapıldığından mı yoksa?

Kaynak : Sedat Onar, KUYETA Yerel Tarih Dergisi 2014 Eylül, Ekim ve Kasım sayıları